

حکم انجماد از نگاه فقهای مذاهب^۱

شهناز بصیر زاده، دکتر سارا ادیبی

Shahnazbasirzadeh87@gmail.com
S.adibi.sedeh@gmail.com

مجله علمی تخصصی علوم انسانی اسلامی (سال دوم)
شماره ۲۱ / جلد ۱ / اسفند ۱۳۹۵ / ص ۲۶-۱۸

گروه حقوق، واحد بندر عباس، دانشگاه آزاد اسلامی، بندرعباس، ایران

گروه حقوق، واحد بندر عباس، دانشگاه آزاد اسلامی، بندرعباس، ایران (نویسنده مسؤل)

چکیده: در سال‌های اخیر با توجه به پیشرفت علم و علاقه بشر به جاودانگی روش‌هایی برای افرادی که دچار بیماری لاعلاج هستند ابداع گردیده است که بدن انسان را منجمد می‌کنند تا بتوانند در آینده او را احیا نمایند. این مسئله مورد مناقشه میان علمای اهل سنت و شیعه و سایر مذاهب شده است. مقاله حاضر با عنوان حکم انجماد از نگاه فقهای مذاهب به بررسی نظر فقهای شیعه و سنت و سایر مذاهب می‌پردازد. در واقع می‌توان گفت از مجموع استفتائات به عمل آمده از علمای شیعه بعضی از جواب‌های داده شده به صورت قضیه‌ی حقیقیه بوده است و تلاشی در جهت شناخت موضوع، صورت نگرفته است و شناخت موضوع به عهده مکلفین قرار داده شده است و همچنین حکم داده شده ولو به صورت قضیه حقیقیه اما تقریباً همه جواب‌های اهل سنت، صریحاً حکم فقهی مسئله را مشخص کرده‌اند و حکم به جواز و عدم جواز نموده‌اند البته مراد ما، جواب‌هایی است که حکم مسئله را بیان کرده‌اند.

کلید واژه: انجماد، فقهای شیعه، فقهای اهل سنت

۱. تا آن جایی که برای مؤلف، مقدور بود از نظرات علمای مذاهب اسلامی در ایران و سایر کشورهای اسلامی، بهره گرفته شد. البته ناگفته نماند که به همه استفتائات، جواب داده نشده است و لذا برخی از آن‌ها هنوز هم، بدون جواب مانده‌اند و ما در این تحقیق استفتائاتی را که به آن‌ها جواب داده شده است، آورده ایم.

مقدمه

با پیشرفت علوم و باز شدن راههای جدید در علم و تاثیر آن بر زندگی انسانها جوامع بشری به دنبال جواب به سوالاتی هستند که در این حوزه مطرح است. یکی از آرزوهای انسان یافتن عمر جاودان هست که به دنبال آن تلاش کرده تا راه حلی را پیدا کنند و در این میان به مسئله انجماد انسان روی آورده اند.

اولین بار این مسئله را پروفسور اتینگر در سال ۱۹۴۷ مطرح کرد و متوجه شد که تحقیقی در زمینه کرایونیک توسط زیست‌شناس فرانسوی ژان رستان انجام می‌شود. او داستان کوتاهی نوشت و به سرعت منتشر شد. در سال ۱۹۶۰ نهایتاً یک مورد علمی برای ایده‌ای که همیشه در ذهنش بود ساخت. او ۴۲ سال داشت و می‌گفت که به‌طور فزاینده‌ای از مرگ خود آگاه است. در آنچه به‌عنوان بحران مهمی که در اواخر زندگی‌اش بود، ایده‌ی کرایونیک را، با تأکید بر بیمه‌ی عمر در چند صفحه خلاصه کرد و به تقریباً ۲۰۰ نفر در آمریکا فرستاد. پاسخ بسیار مختصر بود و واضح بود که نمایش بیشتری را عمدتاً برای مقابله با تعصب فرهنگی نیاز داشت.

در سال ۱۹۶۲ اتینگر یک نسخه مقدماتی از «چشم‌انداز جاودانگی» را منتشر کرد که می‌گفت که پیشرفت فناوری در آینده، می‌تواند زندگی مردم را به آن‌ها بازگرداند. در نهایت این امر توجه یک ناشر بزرگ را به خود جلب کرد که یک کپی از آن را برای ایساک آسیموف فرستاد، اتینگر یک‌شبه در رسانه‌ها مشهور شد، در نیویورک‌تایمز، تایم، نیوزویک، پاریس‌مچ، در اسپیگل، کریسچن سنچری و بسیاری دیگر نشریات درباره او صحبت می‌شد. او در تلویزیون با دیوید فراست، جانی کارسن، استیو آلن و دیگران حضور یافت. همچنین در برنامه‌های رادیویی به ترویج ایده‌ی انجماد انسان پرداخت.

از زمان انتشار تجاری «چشم‌انداز جاودانگی»، همه‌کسانی که در کرایونیک نقش داشتند امروز می‌توانند مستقیم یا غیرمستقیم ردپای خود را در مشارکت به‌وسیله انتشار یک یا دو کتاب اتینگر بیابند. او اولین، بیان‌کننده‌ترین^۱، و از نظر علمی، معتبرترین شخصی بود که درباره ایده‌ی کرایونیک بحث کرد، بنابراین به‌عنوان بنیان‌گذار نهضت کرایونیک امروز، شناخته شده است.^۲ این مسئله باعث شد تا در حوزه شرعی سوالاتی مطرح گردد لذا علمای شیعه و اهل سنت و سایر مذاهب به بررسی این موضوع پرداخته و به این مسئله پاسخهای را داده اند که در مقاله حاضر نظرات فقهای شیعه و اهل سنت و سایر ادیان را مورد بررسی قرار می‌دهد.

نظرات فقهای شیعه

الف) آیت الله العظمی بهجت

انجماد بیمار لاعلاج

قرار دادن انسانی که مبتلا به بیماری لاعلاج است، در حالت انجماد و احیای مجدد او بعد از چندین سال و پس از کشف درمان

^۱ سایت انستیتو کرایونیک <http://www.cryonics.org>

^۲ ترجمه‌هایی که در تحقیق آورده شده، صرفاً توسط مؤلف انجام گرفته است. مگر در دو مورد (تاریخچه پیدایش کرایونیک و روش انجماد) که به دلیل تخصصی بودن متن و اهمیت آن از مؤسسه دارالترجمه قلم طلایی بهره گرفته شده است.

بیماری او، چه حکمی دارد؟

ج. جایز نیست.^۴

ب) آیت الله العظمی مکارم شیرازی

گرفتن پول در قبال انجماد انسان و سلول‌های بنیادی

سؤال: نظر شما در مورد انجماد انسان و جنین و تخمک و سلول‌های بنیادی چیست؟

آیا دادن و گرفتن پول در این موارد جایز است؟

جواب: انجماد انسان و همچنین جنینی که ساقط نشده و مشکل مهمی ندارد خالی از اشکال نیست و بقیه اشکالی ندارد و دادن

و گرفتن پول در موارد مجاز مانعی ندارد.^۵

ج) مقام معظم رهبری

سؤال: آیا منجمد کردن انسان یا حیوان قانوناً مرده به امید اینکه پزشکی آینده بتواند آن‌ها را به زندگی بازگرداند جایز است؟

جواب: اگر انسان مرده باشد، جایز نیست و باید دفن شود.

د) آیت الله العظمی نوری همدانی

سؤال: آیا منجمد کردن بیمار لاعلاجی که در حال مرگ است به امید اینکه تکنولوژی آینده او را به زندگی برگرداند جایز است؟

جواب: عمل مذکور جائز نیست.^۶

هـ) حضرت آیت الله العظمی صافی

سؤال: آیا منجمد کردن انسانی که قانوناً مرده به امید آنکه پزشکی آینده آن را به زندگی برگرداند جایز است؟

جواب: انسانی که شرعاً مرده است باید دفن شود و مفروض سؤال جایز نیست والله العالم.

سؤال: امروزه بعضی از مؤسسات در دنیا اقدام به منجمد کردن بیماران لاعلاج می‌کنند. سؤال بنده این است که آیا منجمد کردن

بیمار لاعلاجی که در حال مرگ است به امید آنکه پزشکی آینده او را به زندگی برگرداند جایز است؟

بند دوم: نظر سایر فقهای شیعه

- جواب آیت الله العظمی سیستانی: جایز نیست.^۷

۴. بهجت، محمد تقی، استفتائات، ج ۳ ص ۱۸۲، استفتاء شماره ۳۹۶۶.

۵. سایت دفتر آیت الله مکارم <http://makarem.ir>

۶. شماره استفتاء: ۱۰۸۲۵.

۷. شماره استفتاء: ۱۰۲۵۳۴.

- جواب آیت الله العظمی سید محمد صادق روحانی: هر عملی که موجب نفس محترمه شود، جائز است.^۸
- جواب آیت الله العظمی محمد رضا نکونام: نگه داری چنین بیمارانی هزینه‌های فراوانی دارد. اگر این هزینه‌ها به جامعه تحمیل نشود و فرد خود قدرت تقبل آن را داشته باشد و نیز فرد در کما رود و حالت حیات نباتی به خود گیرد می شود چنین کاری را با اجازه او یا ولی وی انجام داد نه برای بیمارانی که در حیات انسانی قرار دارند.
- جواب آیت الله العظمی گرامی: اگر این کار ممکن باشد و بیمار خود راضی باشد و مطمئن باشد که پزشکی آینده او را سالم زنده می کند اشکال ندارد وگرنه انجماد فعلی که مساوی با مرگ است جائز نیست.
- جواب آیت الله العظمی موسوی اردبیلی: اگر انجماد در حکم مرگ باشد جایز نیست و اگر نباشد محل تأمل است.^۹
- آیت الله العظمی سید کمال حیدری: این عمل جایز نیست، چرا که ایشان را در معرض آسیب و مرگ قرار خواهد داد.
- آیت الله العظمی سید صادق شیرازی: مشکل است شرعاً.
- جواب آیت الله العظمی محمد اسحاق فیاض: اگر مقصود این است که مریض با دستگاه تنفس کند، ودر صورت رفع آن فوت می کند. جواب این است که رفع دستگاه جایز نیست.
- این جواب، حاکی از بی اطلاعی کامل نسبت به موضوع کرایونیک است و از موضوع بحث ما، خارج می باشد.
- آیت الله العظمی مؤیدی قمی: هو العالم؛ اگر احتمال دهد که در آینده کربونات زنده نخواهد شد، عمل فریز جایز نیست.
- آیت الله العظمی صافی: لازم است به هر نحوی که ممکن باشد جانش را حفظ کرد ولی انجماد او به امید بازگشت حیات وجه شرعی ندارد والله العالم.
- سؤال: اليوم یتیم فی بعض المؤسسات عملیة تجمید المرضی المأیوسین من برئهم. السؤال المطروح أنه هل يجوز تجمید المرضی المأیوس من برئه والذی أوشک علی الموت، رجاء علاجہ فی طب المستقبل؟
- جواب شیخ محمد یعقوبی^{۱۰}: إذا سبب التجمید موت المرضی فهو ممنوع شرعاً وما ینبغی فعله هو السعی الاکید لتوفیر العلاج له وتطبیبه والباقی علی الله تعالی لانه المشافی تبارک وتعالی.
- جواب آیت الله العظمی شمس الدین واعظی: إذا وافق المرضی علی عملیة التجمید مع احتمال حصول الفائدة من ذلك فالاجراء هذا جائز.
- آیت الله العظمی سید محمد سعید طباطبایی حکیم: إذا کان المقصود من ذلك تجمید الجسد من دون تفارقه الحیة نظیر المغمی علیه فهو جائز اما إذا کان التجمید یؤدی إلى مفارقة الحیة و التعجیل بالموت علی امل الإعادة فیما بعد فلا يجوز.
- آیت الله العظمی علوی گرگانی: التجمید غیر جایز عندنا.
- پس از مباحثاتی که به صورت مکتوب با حضرت آیت الله علوی گرگانی صورت گرفت،^{۱۱} مشخص شد که ایشان انجماد عمدی را به قصد درمان بیمار در آینده جایز نمی دانند و آن، اینگونه است که ابتدا بیمار لاعلاج را ایست قلبی می دهند و سپس خون را از طریق وسائلی به مغز بیمار هدایت کرده و نهایتاً وی را منجمد می کنند و اما در جایی که بیمار خود به خود دچار مرگ شده

۸. شماره استفتاء: ۱۰۲۱۶۸.

۹. شماره استفتاء: ۹۱۸۵.

۱۰. مرجع دینی در نجف.

۱۱. مشروح این مباحثات در پیوست آمده است.

است و قلب او از کار افتاده است و پزشکان کرایونیک بخواهند فوراً او را از طریق انجماد برای درمان آینده نگه دارند، ایشان فرموده اند: «بعید نیست که جایز باشد».

این در حالی است که انجماد عمدی از موضوع بحث، کاملاً خارج می‌باشد و مراد ما از انجماد بیمار لاعلاج، همین مورد اخیر می‌باشد. اساساً انجماد عمدی، جنبه تصویری داشته و در هیچ یک از مؤسسات کرایونیک، این روش از انجماد اعمال نمی‌شود و به لحاظ قانونی چنین کاری ممکن نیست.^{۱۲}

- آیت الله العظمی یوسف صانعی: لا بأس به مع عدم فوت المريض او موجبا لقتله.^{۱۳}
- آیت الله العظمی یدالله دوزدوزانی: لا یخلو عن اشکال بل لعله لایجوز.
- آیت الله العظمی سید کاظم حائری: لا نصدر تجویزاً بذلک.
- آیت الله العظمی سید محمد حسینی شاهرودی: اذا قضی علی حیاته فلا یجوز.^{۱۴}
- آیت الله العظمی محقق کابلی: لا یجوز تجمید المرضی قبل ذهاق الروح.
- آیت الله العظمی حسینی نسب: اذا یتبث بالدلائل المتقنه أنه یمکن علاجه فی المستقبل فیجوز ذلک.^{۱۵}
- آیت الله العظمی اسد الله بیات زنجانی: الظاهر أن المورد من قبیل المتزاحمین الدائر بین الأهمّ و المهم إن احتملوا احتمالاً عقلاً یتعدّ به عند العقلاء و یتده الأطباء الأمناء الحاذقون فی هذه الحالة یمکن القول بجوازه.
- آیت الله العظمی سید محمد علی موسوی شیرازی: لا یجوز ذلک. والله العالم.
- آیت الله العظمی سید محمود هاشمی: لا یجوز ذلک إذا کان مساوقاً مع إماتته.
- آیت الله العظمی سید موسی شبیری زنجانی: یجوز بإذن الحاکم الشرعی ان رأى فیهِ مصلحه.^{۱۶}
-

نظرات فقهای اهل سنت و سایر مذاهب

الف) دار الإفتاء فلسطين (شیخ محمد أحمد حسین).^{۱۷}

عنوان کردند که موضوع کرایونیک، به درستی شناخته نشده است. شاید به این دلیل باشد که برای شناخت این موضوع، از منابع دست اول استفاده نشده است و صرفاً به منابع واسطه اکتفا شده است. این در حالی است که تشخیص موضوع در مثل چنین مواردی، بسیار مهم و اساسی است و اگر نگوییم از بررسی حکم فقهی مسئله، مهم تر است لااقل از آن کمتر نیست. به طور مثال گفته شد که روش انجماد، مانع برای انجام دادن اموری است در صورتی که این حرف نمی‌تواند صحیح باشد چرا که انجماد بیمار، بعد از ایست قلبی و قبل از مرگ مغزی صورت می‌گیرد و در این زمان، فرصتی برای انجام دادن این امور

۱۲. این مباحثات در تیر و مرداد ماه سال ۱۳۹۳ ه ش و از طریق پایگاه اطلاع رسانی دفتر حضرت آیت الله العظمی علوی گرگانی صورت پذیرفته است.

۱۳. شماره استفتاء: ۲۷۱۵۰۹.

۱۴. شماره استفتاء: ۹۳۰۱۰۳.

۱۵. Fatwa ID: 978-978/N=8/1435-U.

۱۶. شماره استفتاء: ۳۱۷۷.

۱۷. المفتی العام للقدس و الدیار الفلسطينية.

نیست. همچنین گفته شد که این روش، درمان نیست و برای بیمار عذاب به حساب می‌آید در حالی که کرایونیک، مدت زمان زیادی است که به عنوان درمان آزمایشی پزشکی شناخته شده است.

ب) دار الإفتاء مصر

به لحاظ شرعی، فقط در یک مورد می‌توان دستگاه‌های پزشکی را از بیمار برداشت و آن در جایی است که ۱- هدف از گذاشتن دستگاه، نگه داشتن حیات بیمار باشد. ۲- از شفا یافتن بیمار نا امید شده باشند و هیچ پیشرفتی در سلامتی وی به وجود نیامده باشد.

اما زمانی که این دستگاه‌ها برای اهداف دیگری باشد، برداشتن آن جایز نمی‌باشد و این چیزی متفاوت از اتانازی (قتل از روی ترحم) است که در آن بیمار از پزشک درخواست می‌کند که به زندگیش پایان دهد یا پزشک از جانب خودش تصمیم می‌گیرد که این کار را به خاطر شدت دردی که بر بیمار وجود دارد، انجام دهد. این مورد قطعاً حرام می‌باشد چرا که در اینجا حیات بیمار استمرار دارد و بر دستگاه‌های پزشکی متوقف نیست جز اینکه بیمار یا پزشک می‌خواهد از آن، به سبب شدت دردی که بر بیمار واقع شده است، رهایی یابد. بنابراین پایان دادن به زندگی در چنین حالتی، اقدامی در جهت ازهراق روح و قتل نفس به حساب می‌آید. قتل نفسی که خداوند آن را حرام کرده است. پس اگر اینچنین مریضی به مرحله‌ی مریضی برسد که برداشتن دستگاه‌های پزشکی از وی جایز باشد از باب اولویت، جایز است که وی را مدت زمانی منجمد کرد به این امید که درمان وی در آینده نزدیک کشف شود البته این به شرط آن است که منجمد کردن بیمار، جایگزین دفن وی نباشد هنگامی که مسلمان باشد.

ج) دار الإفتاء فلسطین

برای منجمد کردن بیمار دو فرض وجود دارد.

الف) انجماد بیمار قبل از وفات. حرام است زیرا اگر به در خواست خود بیمار باشد، خودکشی و اگر از جانب دیگری باشد، قتل نفس (به غیر حق)، به حساب آمده و در هر دو صورت جایز نمی‌باشد. دلیل حرمت خودکشی و قتل نفس، آیه ۳۳ سوره اسراء و آیه ۲۹ سوره نساء و روایت پیامبر می‌باشد.

ب) انجماد بعد از مرگ. در این حالت نیز جایز نمی‌باشد مگر در حالت‌هایی که در نهایت ضرورت قرار دارد برای اهداف علمی یا قضایی یا برای پیوند دادن بعضی از اعضای بدن میت، بعد از آنکه به آن وصیت کرده باشد و منجمد کردن جسد متوفی سبب شرعی معتبری ندارد و با سنت اسراع در دفن میت منافات دارد. طبق روایتی که از پیامبر رسیده است، تعجیل در دفن میت، سنت به حساب می‌آید.

د) دائرة الشؤون الإسلامية والعمل الخیری حکومت دبی

اولاً: اینکه سزوار نیست مسلمان مأیوس شود و بر او است که امور را به خداوند متعال واگذار کند.
ثانیاً: مرگ و زندگی به دست خداست.

ثالثاً: درمان با اسبابی که به قدر توان می‌توان از حیات بیمار محافظت کرد.

رابعاً: درمان با روش‌هایی که به عقائد اسلام صدمه وارد نمی‌کند و منجر به مناقضه و مصادمه نشود.

بعد از اینکه این موارد دانسته شد، مشخص می‌شود که انجماد مذکور، صحیح و شرعی نمی‌باشد چرا که بیمار را در چنین حالتی، در معرض هلاکت قرار می‌دهد. بیمار در این حالت از انجام دادن عبادات قطع می‌شود ولو با اشاره کردن و زمانی که می‌میرد، نمی‌توانند شهادتین را به وی تلقین کنند. چه بسا به کارهای نیکو وصیت کند و چه بسا اعمال واجبی بر گردنش باشد که بخواهد به آن‌ها وصیت نماید. البته این زمانی است که فرد بیمار، مسلمان باشد و اگر غیر مسلمان باشد، ممکن است خداوند او را هدایت کند و وی، از آتش جهنم نجات یابد. همانگونه که خداوند، غلامی یهودی را هدایت فرمود. این فرد، زمانی که بیمار بود پیامبر (صلی الله علیه و آله وسلم) از وی عیادت کرد و سپس اسلام را به وی عرضه نمود. غلام یهودی ایمان آورد و از آتش جهنم نجات پیدا کرد. بنابراین روش مذکور، مانع برای انجام دادن این امور بزرگ می‌باشد و همچنین این روش درمان نیست بلکه بیمار را عذاب می‌دهد. همچنین فرد در این حالت، نه زنده می‌شود و نه می‌میرد پس این مطلب پیش می‌آید که تکلیف همسرش چیست؟ همسرش چه کند؟ مضافاً بر اینکه نمی‌توانند بیمار را زنده کنند بلکه وی را می‌کشند. و گمان می‌کنم این فکر، شبیه فکری است که کمونیست‌ها در دهه‌ی هفتاد از افزایش عمر انسان برای بیست یا صد سال سخن می‌گفتند و قصد آن‌ها از این سخن، معارضه کردن یا شباهت دادن با برانگیختن پس از مرگ بوده است اما در این شبهه‌ای که ایجاد کردند حتی یک در صد هم، موفق نشدند.

(ه) دارالافتاء کشور امارات متحده عربی

این مسأله از مسائل مستحدثه است که نیاز به دقت و بررسی دارد و اظهار نظر درباره‌ی آن، نیاز به ارتباط با پزشکان دارد و پس از آن است که حیثیت و روش و نتیجه‌های خواسته شده از آن، مشخص شود لذا از جواب دادن به این سؤال معذوریم.

(و) دارالافتاء کشور اردن

از پاسخ دادن به این سؤال قبل از اطلاع یافتن از تفصیل دقیقی که در آن، انجماد بیمار انجام می‌شود، معذوریم. آنچه ما می‌دانیم آن است که این عمل را متخصصان در بعضی از مراکز جهانی پزشکی، برای پایین آوردن درجه حرارت بدن بیماران انجام می‌دهند آن هم برای مدت زمان کوتاه. هدف آن‌ها از این کار، آن است که بتوانند وقت کافی را برای پزشکان به منظور انجام دادن عمل‌های جراحی در حالت‌های دشوار، فراهم آورند و این عمل همیشه در دست مطالعه و تجربه بوده است و به مرحله‌ی اجرا در نیامده است. بنابراین حکم دادن برای اینچنین مسائلی، قبل از به وقوع پیوستن آن‌ها ممکن نمی‌باشد.

سؤال:

منظور از سؤال قبلی، علم انجماد انسان و حیوان است.

به سایت انستیتو کرایونیک آمریکا (www.cryonics.org) مراجعه کنید.

جواب:

بعد از اینکه سایت اشاره شده را به شکل سریع نگاه کردیم؛ تفصیل روشی را که در آن، منجمد کردن انسان و حیوان انجام می‌شود، نیافتیم. بنابراین پاسخ به این سؤال در گرو اطلاع یافتن از این تفصیل است بعد از تأکید این مطلب که این عمل در واقعیت هم، به مرحله اجرا گذاشته شده باشد.

ن) دارالعلوم دیوبند هند

سؤالی که شما از ما پرسیدید از مسائل مستحدثه می‌باشد. بنابراین بر شما لازم است ابتدا عملی را که در آن بیمار لاعلاج در حال مرگ، منجمد می‌شود به طور کافی روشن کنید تا پس از آن به سؤال شما پاسخ دهیم.

ی) مرکز الفتوی بامریکا

انجماد انسان در هیچ حالی از حالات جایز نمی‌باشد زیرا انجماد در واقع، انسان زنده را هلاک می‌کند و بنابراین هر ترکیبی که به سبب آن، مرگ انسان واقع شود، جایز نیست.

نتیجه گیری

از مجموع استفتائات به عمل آمده از علمای شیعه و اهل سنت و سایر مذاهب، نکات زیر، به دست می‌آید.

۱- در بین جواب‌های داده شده از سوی علمای شیعه و اهل سنت تفاوت‌هایی به چشم می‌خورد که ما در اینجا به دو مورد از آن‌ها، اشاره می‌کنیم.

تفاوت اول: بعضی از جواب‌های داده شده توسط مراجع و علمای شیعه، به صورت قضیه‌ی حقیقیه بوده است و تلاشی در جهت شناخت موضوع، صورت نگرفته است و شناخت موضوع به عهده مکلفین قرار داده شده است اما تقریباً همه جواب‌های اهل سنت، صریحاً حکم فقهی مسئله را مشخص کرده‌اند و حکم به جواز و عدم جواز نموده‌اند البته مراد ما، جواب‌هایی است که حکم مسئله را بیان کرده‌اند.

تفاوت دوم: در جواب‌هایی از اهل سنت، عنوان شده است که مسئله نیاز به دقت و بررسی زیاد دارد لذا از صدور فتوا و حکم امتناع شده است ولی در هیچ یک از جواب‌های داده شده از سوی علمای شیعه، چنین مسئله‌ای دیده نمی‌شود بلکه حکم مسئله و لو به صورت قضیه‌ی حقیقیه داده می‌شود.

۲- جواب‌هایی که توسط علمای شیعه و اهل سنت داده شده و حکم فقهی مسئله، در آن بیان شده است، به سه دسته تقسیم می‌شوند که در ذیل به آن‌ها اشاره می‌کنیم.

دسته اول: جواب‌هایی است که تصریح به عدم جواز انجماد بیمار لاعلاج دارند و حکم عدم جواز را مقید به قید یا مشروط به شرطی ننموده‌اند. علمایی چون آیت الله بهجت، آیت الله نوری همدانی، آیت الله سیستانی، آیت الله سید کمال حیدری، آیت الله صافی، آیت الله علوی گرگانی، آیت الله سید کاظم حائری و آیت الله سید محمد علی موسوی شیرازی، در این دسته قرار می‌گیرند. همچنین دارالافتاء فلسطین و لجنة الإفتاء اداره امور اسلامی حکومت دبی، در این دسته قرار دارند.

دسته دوم: در بعضی از فتواها، حکم به جواز یا عدم جواز انجماد بیمار لاعلاج شده است اما نه به طور مطلق بلکه شروط و قیود خاصی، لحاظ شده است. لذا حکم تمام نخواهد بود مگر زمانی که همه شروط و قیود اخذ شده، فراهم شده باشند. آیت الله سید محمد صادق روحانی، آیت الله محمد رضا نکونام، آیت الله گرامی، آیت الله محمد یعقوبی، آیت الله شمس الدین واعظی، آیت الله سید محمد سعید طباطبایی حکیم، آیت الله یوسف صانعی، آیت الله سید محمد حسینی شاهرودی، آیت الله حسینی نسب، آیت الله سید محمود هاشمی، آیت الله سید موسی شبیری زنجانی، آیت الله مؤیدی قمی و دارالافتاء مصر، همگی جزو دسته دوم به شمار می آیند.

دسته سوم: اما فقهای بودند که در فتواهای خود از عباراتی چون «خالی از اشکال نیست»، «محل تأمل است»، «مشکل است شرعاً» یا «لا یخلو عن اشکال بل لعله لایجوز»، استفاده کرده اند. فقهایی که این گونه جواب داده اند عبارتند از: آیت الله مکارم شیرازی، آیت الله موسوی اردبیلی، آیت الله سید صادق شیرازی و آیت الله یدالله دوزدوزانی.

منابع:

۱. سایت انستیتو کرایونیک <http://www.cryonics.org>

۲. بهجت، محمد تقی، استفتائات، ج ۳ ص ۱۸۲، استفتاء شماره ۳۹۶۶.

۳. سایت دفتر آیت الله مکارم <http://makarem.ir>

۴. شماره استفتاء: ۱۰۸۲۵.

۵. شماره استفتاء: ۱۰۲۵۳۴.

۶. شماره استفتاء: ۱۰۲۱۶۸.

۷. شماره استفتاء: ۹۱۸۵.

۸. شماره استفتاء: ۹۳۰۱۰۳.

۹. Fatwa ID: 978-978/N=8/1435-U.

۱۰. شماره استفتاء: ۳۱۷۷.